

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Een overheid op drift: de strafrechtelijke beheersing van seks en jongeren

Gooren, J.C.W.

Citation

Gooren, J. C. W. (2016, February 16). *Een overheid op drift: de strafrechtelijke beheersing van seks en jongeren*. *Meijers-reeks*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/37813>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/37813>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/37813> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Gooren, Juul

Title: Een overheid op drift : de strafrechtelijke beheersing van seks en jongeren

Issue Date: 2016-02-16

Proloog

RELEVANTIE

In deze studie staat de beheersing van seks en jongeren middels de reactie van met name strafrechtelijke autoriteiten centraal. Dit proefschrift bestaat uit vijf artikelen en een afsluitend hoofdstuk. De opbouw wordt duidelijk uit deze proloog, die dient als inleiding op wat komen gaat. Het accent ligt op de belangen die de autoriteiten beogen te beschermen. Deze invalshoek biedt een nuttige aanvulling op meer gangbaar onderzoek naar seksueel misbruik en seksuele ontsporing (zie onder meer Van Wijk, 2008). In veel studies staat het gedrag van individuen centraal en niet de reactie van autoriteiten, hetgeen iets kan zeggen over de gewenste inrichting van de samenleving. Het is deze inrichting via de reactie op seks en jongeren die deze studie van vele andere studies onderscheidt.

Wat de wetenschappelijke relevantie betreft, is er weinig concreet onderzoek gedaan naar de toepassing van het strafrecht en hoe die zich verhoudt tot een samenleving waarin een beroep op collectiviteit problematisch is geworden (Boutellier, 2008). De samenleving is pluriform. Dat is ook relevant voor seksuele normen en waarden. Het strafbaar stellen van seksuele gedragingen met jongeren biedt een ingang om te onderzoeken wat het strafrecht in dat kader te betekenen heeft. De sociaal-ethische normen betreffende seksualiteit fluctueren door de tijd en dat impliceert dat de strafwaardigheid van seksuele gedragingen een verbreding dan wel verenging kan vertonen. Tegelijkertijd is de strafrechtelijke reactie niet alleen een reflectie van de collectieve moraal, maar ook een constituerend element van het collectieve geweten. Het strafrecht neemt toe in betekenis daar waar het collectieve bewustzijn is opgelost in een geïndividualiseerde moraal rond slachtofferschap (ibid.). In dit proefschrift zullen ontwikkelingen in de samenleving worden geduid via artikelen in het Wetboek van Strafrecht, beoordelingen door politie en justitie en uitspraken van de rechter. De relatie tussen de strafrechtelijke reactie op seks met minderjarigen en ontwikkelingen in de samenleving is nog weinig onderzocht en zal centraal staan. Het gaat dan om de koppeling tussen het macroniveau via theorie over ontwikkelingen in de samenleving en het niveau van reageren door autoriteiten via empirie over de toepassing van het strafrecht in Nederland.

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek is gelegen in de fundamentele vraag wanneer via het strafrecht wel of geen grenzen worden gesteld aan seksuele handelingen die zich in de relationele sfeer van jongeren bevinden. Juridisch kan seks met minderjarigen vallen onder het begrip ontucht wanneer er geen sprake is van aanranding of verkrachting. Hoe wordt dit juridische begrip ingevuld door strafrechtelijke autoriteiten? Door

in te zoomen op de meer ambigue gevallen van seks met jongeren kan de spanningsverhouding tussen enerzijds effectieve bescherming en anderzijds inmenging nader worden onderzocht en worden getoetst aan de achterliggende beginselen van de strafbaarstelling. Zodoende kan mogelijk een betere balans worden gevonden, die instructief kan zijn voor overheidsoptreden waarbij bescherming tegen schadelijke seksuele gedragingen wordt gegarandeerd en waarbij tegelijkertijd de seksuele zelfbepaling van de burgers wordt gerespecteerd.

Het strafrecht is een middel om actuele normen en waarden binnen de huidige samenleving door te geven en als zodanig is het een belangrijk onderdeel van de maatschappelijke reactie. Bij de strafrechtelijke reactie moet worden bedacht dat het gaat om het door de autoriteiten wel of niet stellen van grenzen aan seks met jongeren in het belang van hun bescherming en ontplooiing. Voor een bredere context bij het analyseren van ontuchtzaken zijn daarnaast nog reacties vanuit de media van belang. Deze reacties komen tot stand via opiniemakers zoals politici, journalisten en onderzoekers. Deze studie is primair gericht op de vraag: *Wat betekenen de strafrechtelijke reactie en reacties vanuit de media op seks met jongeren voor de wijze waarop seksueel gedrag van jongeren in onze samenleving wordt geduid en op welke wijze werkt deze duiding omgekeerd door op deze reacties?*

SEKSUELE TIENER

De reactie op pedofilie als ingang om na te denken over seks met jongeren wordt in de daaropvolgende artikelen gevolgd door de studie naar de problematische relatie tussen seks en jongeren zoals belichaamd door de seksuele tiener. Deze figuur is minder eenduidig dan de voorstelling van de gevaarlijke pedofiel. De seksuele tiener maakt seks en jongeren minder beheersbaar en dat is naar mijn idee de crux van de film *Jagten*¹, waarin een onderwijzer wordt beschuldigd van seksueel misbruik op een kleuterschool. In het verhaal beschrijft een meisje beelden van pornofoto's die haar tienerbroer en zijn vrienden terloops in haar bijzijn hebben bekeken. Het vermeende slachtoffer is dus iemand die dergelijke beelden door haar leeftijd niet goed kan verwerken. Haar onsamenhangende verhaal wordt door de autoriteiten vervolgens geïnterpreteerd als seksueel misbruik, waarop excommunicatie van de onderwijzer volgt. Middels deze bijna symbolische daad lijkt de eenheid van de gemeenschap weer te worden hersteld (Girard, 1977). De scène met de tieners is naar mijn idee echter het sleutelmoment van de film, omdat hierdoor alles in gang wordt gezet. Het is ook de insteek van deze studie; de seksuele tiener in algemene zin is veel moeilijker uit te sluiten van de samenleving dan de pedofiel in algemene zin en levert problemen op voor de sociale orde.

1 *Jagten* (*De Jacht*, Engelse titel: *The Hunt*) is een Deense dramafilm uit 2012, geregisseerd door Thomas Vinterberg, naar een scenario van Tobias Lindholm en Vinterberg zelf.

De relatie tussen het seksuele domein van volwassenen en het asexuele domein van kinderen is per cultuur verschillend en door de tijd heen steeds aan verandering onderhevig (Jenks, 2006). Dat laatste hangt samen met veranderende opvattingen over seks in relatie tot bescherming en ontplooiing. Volgens Jenkins (1998, 232) is er een aantal sociale omstandigheden dat kan verklaren waarom het denken over seksuele gedragingen waarbij jongeren zijn betrokken de afgelopen decennia in het Westen is veranderd. Hij wijt dat aan demografische cycli, de groei in status en economische onafhankelijkheid van de vrouw, de afname van het nucleaire tweeoudergezin, de groei van een politiek feminisme en een verhoogde sensitiviteit voor seksueel geweld. In de jaren zeventig van de twintigste eeuw trekken homofielen en pedofielen nog gezamenlijk op in het kader van seksuele emancipatie. In de jaren tachtig wordt seks steeds meer in verband gebracht met machtsmisbruik. In de jaren negentig ten slotte leiden zaken zoals die van Dutroux² tot de koppeling van seks aan kindermisbruik (Hekma, 2013). Het thema seks en jongeren gaat dan al lang niet meer over bevrijding. In Nederland zien we het denken over kinderseksualiteit en pedofilie radicaal veranderen als de programma's van grote politieke partijen worden bestudeerd. Die verschillen enorm ten opzichte van een aantal decennia geleden. De Partij voor Naastenliefde, Vrijheid en Diversiteit (PNVD) spreekt in dit verband van 'liberale politiek morsdood; partijverleden houdt men angstvallig geheim'.

Het denken over seks met jongeren heeft bijna mythische proporties (Rossen & Schuijjer, 1992; Furedi, 2013) aangenomen. Het gebeurt veelal in termen van goed en kwaad en door de associatie met pedofilie blijft een nadere duiding van het seksuele gedrag veelal achterwege (Van Lieshout, 2012). Wie- en hoe-vragen worden nauwelijks gesteld. Er zijn echter tal van gradaties in seksuele contacten met jongeren. Die gradaties hangen niet in de laatste plaats samen met de inflatie van het begrip 'kind', waaronder ook tieners kunnen worden begrepen, en de inflatie van het begrip 'seksueel misbruik', waaronder ook vrijwillige seks tussen jongeren kan vallen. Waar het kind vaak wordt opgevat als wezenlijk anders dan de volwassene (lees: asexueel), daar kan de tiener enkel gradueel anders worden opgevat; als min of meer gelijk aan de volwassene.³ De tegenstelling van het asexuele kind en de seksuele volwassene is belangrijk voor de sociale orde, maar is bijzonder wankel als het gaat om tieners die seksuele ontluiking beginnen te vertonen. Wat in het afsluitende hoofdstuk zal blijken, is dat deze tegenstelling op een abstract niveau een bijzonder wankel basis kent, en op een meer concreet niveau problemen oplevert bij het strafrechtelijk beschermen van minderjarigen tegen inbreuken op hun seksuele integriteit. Het als inherent veronderstelde, onderscheidende karakter tussen kind en volwassene, dat

2 Marc Dutroux is een Belgische misdadiger, veroordeeld tot levenslang voor ontvoering, gijzeling, verkrachting, moord en illegale handel. Hij werd in 1996 opgepakt voor de ontvoering van zes meisjes, van wie slechts twee overleefden, bekend als de zaak-Dutroux.

3 Het culturele doel van de adolescentie is een voorbereiding op de rol van volwassene in het maatschappelijke verkeer (zie ook Larson & Wilson, 2004).

wel wordt toegeschreven aan seks, is problematisch doordat tieners eerder seksueel actief worden dan dat zij volwassen verantwoordelijkheden gaan dragen. Het ontbreekt met andere woorden aan een duidelijke *rite de passage* (Van Genneep, 1960).

Hoewel in dit proefschrift vooral wordt ingaan op de reactie van autoriteiten, is het gedrag van seksuele tieners natuurlijk ook van belang. De adolescentie is een fase waarin onder meer wordt geëxperimenteerd met seks. Hoe jongeren dat doen, hangt ook samen met technologie. Denk onder andere aan de toenemende rol van het internet en de sociale media die ertoe leidt dat seks steeds toegankelijker is geworden voor jongeren. Wouters (2009) merkt op dat er vanaf het einde van de negentiende eeuw sprake is van een informalisering van omgangsvormen, een emancipatie van emoties en een voortgaande seksualisering. Dit houdt in dat seksueel verlangen steeds meer openbaar is geworden.⁴ De sociale controle is volgens Wouters tegenwoordig minder strak en autoritair, maar meer omvattend en indirecter waardoor het niveau van wederzijds verwachte zelfcontrole stijgt (ibid, 68). De keerzijde van deze democratisering is dat lossere omgangsvormen kunnen ontaarden in ontregeling, doordat jongeren zich overgeven aan verleiding vanwege een gebrek aan zelfcontrole. Als we de berichtgeving uit de media mogen geloven, dan is dergelijke seksuele grensoverschrijding bij tieners aan de orde van de dag. Er zijn natuurlijk altijd misstanden en het feit dat veel vormen van seks zich steeds meer in de openbaarheid afspelen, leidt ertoe dat verruwingen zichtbaarder zijn en door de media en politiek kunnen worden uitvergroot. In 2008 sprak de toenmalige minister van Jeugd en Gezin over een 'losgeslagen seksmoraal van de jeugd'. Uit rapporten van de Rutger Nisso Groep blijkt echter dat relationele intimiteit voor jongeren nog altijd belangrijker is dan seksuele bevrediging. Er is minder machtsongelijkheid tussen mannen en vrouwen en dat leidt volgens Wouters (2009) tot een meer gelijkwaardige seksuele omgang. Wat we volgens een socioloog als Giddens (1992) kunnen stellen, is dat de eisen aan relaties en seks alsmaar zijn toegenomen. Dat betekent dat de aandacht voor eventuele misstanden groter is geworden. Voor deze studie is daarnaast van belang dat de periode waarin jongeren experimenteren om seksueel contact binnen relaties een plek te geven steeds langer lijkt te duren.

STRAFRECHT

De minimale leeftijd voor seks is gecodificeerd in het Wetboek van Strafrecht, waarin wordt aangegeven op welke leeftijd seksueel contact legaal is en wanneer jongeren er derhalve 'volwassen' genoeg voor zijn. Dat is zestien of achttien jaar, afhankelijk van de gedraging. Vanwege hun als extra kwetsbaar veronderstelde seksuele integriteit worden jongeren extra beschermd

4 Internet en sociale media hebben die processen alleen maar versterkt.

tegen seksuele toenaderingen (Kool, 1999). Het strafrecht kan ook grenzen stellen aan seksueel contact dat zonder dwang tot stand is gekomen en waarbij de seksuele interesse van jongeren zelf een rol heeft gespeeld. Naast persoonlijke drijfveren van het vermeende slachtoffer en diens omgeving lijkt ook de gemeenschap een belangrijke rol te spelen. Een juridisch begrip als ontucht staat namelijk voor zoveel als sociaal *onethische seks*, waarbij de appreciatie door de gemeenschap voorop staat. Het gaat dan om de schending van de seksuele integriteit zoals deze door het collectief bewustzijn van een bepaalde samenleving op een bepaald tijdstip wordt ervaren (Stevens, 2008). Een seksueel contact met jongeren is in veel gevallen strafbaar en dat geldt voor zeer verschillende typen ontuchtplegers. Net als bij alcohol gaan de leeftijdsgrenzen voor seks alsmar omhoog en dat wijst op een toenemende gevoeligheid vanuit de samenleving.

Vóór de Franse Revolutie konden vrijwel alle seksuele gedragingen die in de heersende christelijke moraal zondig geacht werden aanleiding geven tot strafvervolgning. Hierna ging het strafrecht zich beperken tot inbreuken op seksuele zelfbepaling en de openbare orde: verkrachting, gedwongen prostitutie en aanstotelijk gedrag in het openbaar. Een groot gedeelte van de negentiende eeuw (1811-1886) was in Nederland de Code Penal van kracht, en in die geest was een zedelijke veroordeling van bepaalde daden alleen dan mogelijk als er aantoonbare schade werd toebracht. Het liberale gedachtegoed van de Code Penal wordt ook met de invoering van ons eigen Wetboek van Strafrecht onderschreven. Toch zien we, daar waar het seksuele contacten van minderjarigen betreft, een omslagpunt: er is meer behoefte aan het legaliseren van de morele publieke code. Op de meeste terreinen heeft de overheid niet het langer recht om te interveniëren in het leven van burgers. Voor het private seksuele leven geldt echter dat dit ondergeschikt wordt gemaakt aan het meer publieke belang van het opvoeden van de jeugd (Kool, 1999). Voor de laakbaarheid van seks met minderjarigen is geweld dan niet langer het doorslaggevende criterium. De jeugdige leeftijd van het slachtoffer vormt een zelfstandige grond voor strafbaarstelling. Met de komst van de Wet Regout in 1911 worden onder andere ‘de verbreiding van pornografische boeken’, het etaleren van zaken die ‘de zinnelijkheid van de jeugd konden prikkelen’, de verkoop van anticonceptiemiddelen, de homoseksuele omgang met jongeren van 16-21 jaar en de verleiding van ‘minderjarigen met onbesproken gedrag’ onder het strafrecht gebracht (Brongersma, 1980). Hoewel algemeen geformuleerd via ‘minderjarigheid’, bestaat de ware reden volgens Kool (1999) uit paniek voor het zedelijke verval van de lagere sociale klasse. Eind jaren zestig wordt deze legitimatie ernstig in twijfel getrokken; een herwaardering van seksualiteit leidt tot het recht op seksuele zelfbeschikking. Een liberalisering van de criminele zedelijkheidspolitiek is het gevolg. In de jaren zeventig, de periode waarin de seksuele revolutie plaatsvindt, draait men ook de vroegere censuur en sancties op gevoelig en obscene materiaal weer terug; in het fameuze ‘Deep Throat’-arrest (HR 28-11-1978, NJ 1979, 93) wordt het concept ‘aanstotelijk voor de eerbaarheid’ een stuk beperkter geformuleerd, zodat het minder

toepasbaar is. De adviescommissie Zedelijkheidswetgeving uit 1980, de commissie-Melai, stelt voor om seksuele contacten met iemand beneden de zestien jaar alleen strafbaar te laten zijn wanneer de dader de jongere bewoog tot het dulden of plegen ervan. Als criterium wijst men naar respect voor de wilsvrijheid van de minderjarige. Ook leeftijd en maatschappelijke positie kunnen hierop van invloed zijn; een voorstel dat in de praktijk tot grote rechtsonzekerheid en -ongelijkheid kan leiden, omdat in elk concreet geval dat 'bewegen' moeilijk is vast te stellen (Brongersma, 1980). In de jaren tachtig begint de victimologie voet aan de grond te krijgen en ontstaat er zorg om seksueel geweld tegen minderjarigen. De zorg om de jeugd verenigt vrijwel alle politieke partijen als het gaat om zedelijkheidswetgeving: liberalen stellen de schade centraal, conservatieven de moraliteit. Bij seksueel contact met jongeren gaan deze uitgangspunten vaak samen, omdat dergelijke contacten door de autoriteiten worden gewaardeerd als onveilig (lees: schadelijk) en onjuist (lees: immoreel). Bescherming van individu en collectief staat dan voorop.

Zoals opgemerkt gaat het in deze studie met name om de strafrechtelijke reactie op seks met minderjarigen. Wanneer is bescherming tegen seks volgens de autoriteiten aan de orde en wanneer is er ruimte voor seksuele ontplooiing? Elk geval is uiteraard uniek, maar in deze studie is een categorie gevallen onderzocht waar dit dilemma zich heel duidelijk manifesteert en waar de rol van het strafrecht problematisch is. Om de spanningsverhouding tussen effectieve bescherming en ongewenste inmenging concreet te maken, is de werking van het zogenaamde klachtvereiste in relatie tot ontucht onderzocht. In de jaren negentig is het klachtvereiste ingevoerd voor seksuele contacten waarbij jongeren tussen de twaalf en zestien jaar betrokken waren. Het zonder meer vervolgen van mensen die zich seksueel hadden ingelaten met minderjarigen was niet mogelijk, omdat deze laatsten de mogelijkheid moesten hebben op seksuele ontdekkingstocht te gaan. Slechts als zijzelf of hun ouders niet met het contact instemden en naar de politie stapten om een klacht in te dienen, kon dat strafrechtelijke gevolgen hebben voor de volwassene met wie zij dat contact of die seksuele relatie onderhielden. Ruim tien jaar later is dit klachtvereiste als gevolg van de maatschappelijke en politieke druk weer uit de wetgeving verdwenen. Wel is er een hoorrecht voor in de plaats gekomen, dat het Openbaar Ministerie verplicht om de minderjarige in de gelegenheid te stellen zijn of haar mening over het gepleegde feit kenbaar te maken. Er kan nu zonder klacht van de persoonlijk betrokkenen worden opgetreden tegen iemand die seksueel contact met 12-16-jarigen heeft. Dit is ingegeven door de gedachte dat jongeren bescherming verdienen en onvoldoende in staat zijn zelf te beslissen over hun seksuele wensen en verlangens. De keuze voor de bescherming van de jongere staat op gespannen voet met de tien jaar eerder nog aangehangen opvatting dat het belangrijk is dat jongeren ook in seksueel opzicht ontdekken wie zij zijn en waar hun voorkeuren liggen. Een toenemende maatschappelijke en politieke druk om jongeren te beschermen (Hekma, 2013) heeft voor jongeren dus ook strafrechtelijke gevolgen.

SAMENLEVING

In de criminologische literatuur representeren de begrippen ‘crime’, ‘control’ en ‘order’ een drie-eenheid (Melossi, 2008). In dit proefschrift staat ontucht voor *crime*, het strafrecht voor *control* en de sociale orde voor *order*. Dit onderzoek past in de traditie van de culturele criminologie waarbij betekenisgeving wordt gekoppeld aan macrosociologische processen: “In this regard, cultural criminology conceptualizes many transgressive behaviours as attempts to resolve internal conflicts that are themselves spawned by the contradictions and peculiarities of contemporary life; put in different terms, ‘cultural criminology seeks to fuse a phenomenology of contemporary transgression with a socio-cultural analysis of late modern culture’... (Hayward, 2010, 4).” De seksuele transgressie van jongeren moet tegen de achtergrond van deze “late modern culture” worden begrepen. Deze cultuur staat in het teken van onmiddellijke behoeftebevrediging (Young, 1999) en de verdwijning van levensfasen (Hayward, 2012). In relatie tot seks en jongeren verwijst ik naar het werk van Kimmel (2010), die spreekt van de verwarrende transitie van kind naar volwassene tussen de leeftijden zestien en zeventwintig jaar. Hij refereert onder andere aan zogenaamde ‘wegwerpseks’ op studentencampussen, ter bevordering van het ego van vooral mannen, die de verantwoordelijkheden van volwassenheid zo lang mogelijk willen uitstellen. Dergelijk onderzoek sluit ook aan bij de Nederlandse discussie over zogenaamde ‘pandapunten’⁵ binnen het Amsterdamse studentenleven, waar de frequentie van seks en niet zozeer de duur van een relatie centraal lijkt te staan (Laura, 2013). De specifieke “contradictions and peculiarities of contemporary life” (Hayward, 2010, 4) brengen weliswaar aan het licht dat onmiddellijke behoeftebevrediging en de verdwijning van levensfasen het sociale verkeer domineren, maar uit deze studie zal blijken dat dit strafrechtelijk niet wordt geaccepteerd wanneer het seksueel gedrag van jongeren betreft.

Deze studie begint met een theoretische analyse van de wijze waarop het thema seks en jongeren een zekere plaatsbepaling heeft gekregen in de samenleving, en zet zich voort in een empirische studie naar de opsporing en vervolging van ontucht met jongeren. De sociaal-culturele analyses zijn bedoeld om het juridische materiaal te duiden. De meer juridische plaatsbepaling legt omgekeerd weer sociaal-culturele processen bloot. De titel van dit proefschrift luidt: *Een overheid op drift? De strafrechtelijke beheersing van seks en jongeren*. De betekenis achter het begrip ‘beheersing van seks en jongeren’ is tweeledig: ontucht staat van oudsher voor zoveel als gebrek aan beheersing; tegelijkertijd kunnen de autoriteiten middels de eigentijdse en juridische kwalificatie van ontucht seksueel gedrag en jongeren beheersen.

5 Pandapunten geven aan hoelang iemand geen seks heeft gehad. De waarde van een pandapunt is afhankelijk van de status van de persoon in kwestie. Voor studenten staat één pandapunt gelijk aan één week zonder seks. Voor alle andere personen geldt een seksloze maand als één pandapunt. Zie: <http://www.pandapunt.nl/>

In dat verband zijn het 'aseksuele kind' en de 'seksuele relatie' twee belangrijke sociale constructies die aandacht verdienen. Met het begrip aseksuele kind doel ik op de voorstelling van kinderen als pre-seksueel in tegenstelling tot volwassenen als seksueel. Met het begrip seksuele relatie doel ik op de voorstelling van seks als een relatie tussen twee mensen, waarbij seksueel contact een uitdrukking is van affectie, te onderscheiden van seks zonder relatie waarbij geen verdere gevoelens spelen dan de seksuele lust. Dit zal door de artikelen heen telkens impliciet aan bod komen en expliciet in het afsluitende hoofdstuk worden uitgewerkt. Het gaat hier om sociale constructies, omdat het denken over seks en jongeren wordt bepaald door sociale en culturele factoren en geen natuurlijke en onveranderlijke status heeft. Achter deze sociale constructies, die werken als ordeningsprincipe van de samenleving, gaan grotere belangen schuil. De idee van ordening zal dieper worden uitgewerkt in het afsluitende hoofdstuk. Hier volstaat het om op te merken dat het gezin de plek is om kinderen te socialiseren en dat het huwelijk de plek is om seksueel gedrag te reguleren.

METHODE

De manier waarop dit onderzoek is uitgevoerd, past in de traditie van het constructivisme. Het gaat ervan uit dat er geen externe en objectieve werkelijkheid bestaat buiten het individu dat kennis vergaart. Anders dan verklaren (*Erklärung*), zoals gebruikelijk in de exacte wetenschappen, richt het constructivisme zich op begrijpen (*Verstehen*). Met begrijpen wordt bedoeld dat niet op zoek wordt gegaan naar oorzaak-gevolgrelaties die empirisch kunnen worden vastgesteld, maar dat de constructie van kennis en ervaring via sociale interactie tot stand komt (Given, 2008). Meer in het bijzonder is onderzoek in de traditie van het sociaal constructivisme bedoeld om de belangen bloot te leggen achter de betekenis die we toekennen aan kennis. In dit proefschrift gaat het dan met name om kennis van autoriteiten die reageren op seks met jongeren. Het gaat dus niet om de betekenis voor jongeren die seksuele grenzen overschrijden ('the meaning in crime') maar om de betekenis van autoriteiten die grenzen stellen ('the meaning about crime'). Die autoriteiten kunnen worden uitgesplitst in 1) opiniemakers die maatschappelijk reageren zoals politici, journalisten en onderzoekers en 2) rechtshandhavers die strafrechtelijk reageren zoals zedenrechercheurs, zedenofficieren en rechters. De data uit het Nederland van de 21ste eeuw dienen als ingang om een aantal bredere ontwikkelingen in het huidige Westen te duiden. Denk bij categorie 1 met name aan berichtgeving in kranten en op televisie over seksuele grensoverschrijding. De representatie van seks met jongeren in de media heeft tot gevolg dat culturele kennis wordt gecreëerd, geclassificeerd en gedistribueerd (Sanders & Lyon, 1995). In de media circuleren tal van beelden over seks met jongeren die niet feitelijk hoeven te kloppen, maar desalniettemin gevolgen in het leven roepen; om het fameuze Thomas-theorema aan te halen: "If men define situations as real, they are

real in their consequences.” De laatste jaren houdt seksueel contact van jongeren de gemoederen in de maatschappij bezig, getuige discussies over de seksualisering van de samenleving en berichtgeving over seksuele ontsporing onder scholieren die zich inlaten met ruilseks. Als berichtgeving over seksuele grensoverschrijding karikaturaal van aard is en geen recht doet aan de feitelijke situatie, dan heeft dat desondanks gevolgen voor jongeren. Niet in de laatste plaats omdat de professionals in de strafrechtsketen zich bij het selecteren van zaken en de toepassing van ontucht ook laten informeren door deze maatschappelijke beelden.

In deze studie gaat het vooral om de autoriteiten uit categorie 2 die empirisch zijn bestudeerd. Hoewel de sociaal-culturele analyses betrekking hebben op de westerse samenleving, moet worden opgemerkt dat de eigen empirische data alleen betrekking hebben op Nederland. Waar het gaat om trends wordt theoretisch vooral gekeken naar de periode van voor en na de seksuele revolutie (eind jaren zestig) terwijl empirisch met name de periode van voor en na het klachtvereiste (2002) van belang is voor het duiden van bepaalde ontwikkelingen in de samenleving. De data over de bestraffing van ontucht in Nederland zijn verzameld door het interviewen van professionals in de strafrechtsketen. Deze interviews werden gehouden vanaf juni 2008 tot en met januari 2010 in heel Nederland.⁶ De interviews duurden gemiddeld anderhalf uur en vonden plaats bij de respondenten. In de artikelen wordt gebruik gemaakt van deze interviews. De respondenten werd gevraagd te reflecteren op aangedragen strafrechtelijke casussen die zich laten omschrijven als seks met jongeren tussen de twaalf en achttien jaar (245/247/248a/249 Sr) waarbij meer dan enkel en alleen de seksuele integriteit van het slachtoffer centraal lijkt te staan. Daarnaast konden de respondenten zelf met casuïstiek komen. Daardoor zijn verschillende zaken met verschillende professionals besproken. De strafzaken waar de professionals zich over uitlaten zijn te relateren aan diverse fases in de strafrechtsketen, variërend van meldingen en aangiftes waarmee door de zedenrecherche weinig tot niks wordt gedaan tot en met een onderzoek ter terechtzitting met uiteindelijk een uitspraak van de rechter.

Om zicht te krijgen op het veld zijn uiteenlopende actoren geïnterviewd. De juridische bijstand bij zedenmisdrijven is een betrekkelijk kleine niche en er is een aantal advocaten in dat circuit via een wervingsbrief (zie bijlage) gevraagd om medewerking. Een aantal *daderadvocaten* is via confrontatievragen nogmaals ondervraagd. Die confronterende aanpak heeft plaatsgevonden op basis van opmerkingen uit eerdere interviews met de politie en het OM.

6 In eerste instantie ben ik op basis van een opdracht onderzoek gaan doen en pas later is dat materiaal in de vorm van artikelen gaan dienen als onderdeel van een proefschrift. De interviews vonden destijds plaats in Amsterdam, Alkmaar, Den Haag, Leeuwarden, Bergen, Maastricht, Leiderdorp, Nijmegen, Venlo, Apeldoorn, Zeist, Den Helder, Uden, Haarlem, Arnhem, Roermond, Breda, Zutphen, Doetinchem, Utrecht, Groningen, Leeuwarden, Den Bosch, Rotterdam, Leiden, Amersfoort en Zoetermeer.

Daarnaast is ook speciale aandacht uitgegaan naar *slachtofferadvocaten* en de wijze waarop zij het belang van het slachtoffer behartigen. Aan de zedenpolitie en zedenofficieren is gevraagd om aan te geven welke handelingen in het verloop van een strafrechtelijk onderzoek plaatsvinden en welke afwijkingen daarbij worden gemaakt. Bij de politie is naar de praktijkervaring van gecertificeerde *zedenrechercheurs* in negen politieregio's geïnformeerd. Bij één politieregio hebben ter aanvulling op de interviews ook dossieranalyses plaatsgevonden. Er is tevens een formele brief uitgegaan naar de parketten in Nederland, met het verzoek om medewerking te verlenen en om de desbetreffende zeden-aanspreekofficier op de hoogte te stellen van mijn onderzoek. Op die manier is naar de praktijkervaring van *zedenofficieren* in elf arrondissementsparketten geïnformeerd. Naast de interviews zijn zelfstandige dossieranalyses uitgevoerd bij het Openbaar Ministerie in Den Haag. Als contactpersonen hebben zedenofficieren op het parket in Den Haag mij daarbij begeleid. Voorts is een uitgebreidere reeks van *forensisch deskundigen* bevraagd om een nog breder en meer omvattend beeld van de strafrechtelijke reactie op seks met jongeren te kunnen geven. Via de methode van snowball-sampling is de uiteindelijke samenstelling van de groep respondenten tot stand gekomen. Advocaten verwezen veelvuldig over en weer naar elkaar en soms ook naar forensisch deskundigen. Zedenofficieren en zedenrechercheurs verwezen ook over en weer naar elkaar (uiteraard vanwege de innige samenwerking tussen de opsporing en de vervolging) en soms ook naar forensisch deskundigen. In deze studie zal aan de desbetreffende categorie worden gerefereerd als een citaat van een respondent wordt gebruikt om het een en ander toe te lichten. De citaten worden zover mogelijk letterlijk weergegeven en bevatten zodoende de nodige spreektaal. Versprekingen zijn omwille van de leesbaarheid gecorrigeerd.

Tabel 1: Respondenten (N=66)

Daderadvocaten	17
Slachtofferadvocaten	8
Zedenrechercheurs	23
Zedenofficieren	13
Forensisch deskundigen	5

Voor het kwalitatief analyseren van de data is gebruikgemaakt van thema's rondom de vraag hoe in de opsporing en vervolging gestalte wordt gegeven aan de contouren van *bescherming* in het belang van de jongere, en hoe uitdrukking wordt gegeven aan de *zelfbepaling* van de jongere alsook de *rechtsbescherming* van de verdachte. De doelstelling bestaat uit inzicht vergaren in de strafrechtelijke waardering van seksuele voorvallen van en met jongeren waarbij geen dwang komt kijken. Het instrument waarmee data zijn vergaard, valt onder de noemer van *semi-gestructureerd interview*. Dat houdt in dat de interviews met experts niet volledig zijn gestructureerd, maar aan de hand van een vooraf opgezette topiclijst (zie bijlage) zijn afgenomen. De audio-opnames van de open interviews zijn vervolgens via transcripten uit-

gewerkt en daarop hebben via codering zelfstandig analyses plaatsgevonden. Hiervoor zijn thema's gebruikt die veelvuldig komen bovendrijven bij het bestuderen van relevante literatuur en jurisprudentie over ontucht met jongeren. Daarnaast is de lijst met thema's mede uitgebreid door de gesprekken met de respondenten die tijdens het bespreken van gevallen met nieuwe inzichten kwamen. De volgende thema's zijn gebruikt bij het analyseren van de data:

formele afhankelijkheid

overwicht

closure en disclosure

rol (in)formele autoriteiten

retrospectief herwaardenen

rancune vermeende slachtoffer

bewijsgaring via (digitale) correspondentie

seks binnen affectieve relatie en seks buiten affectieve relatie

grooming

direct rechtsgoed van seksuele integriteit en andersoortige belangen

weerbaarheid van het vermeende slachtoffer en kenbaarheid voor de verdachte

seksuele ontplooiing

Een punt van kritiek op dit type kwalitatief onderzoek is de betrouwbaarheid: het verwijt van subjectiviteit wordt snel gemaakt (Goodwin & Horowitz, 2002; Noaks & Wincup, 2004). Het onderzoek zou niet objectief zijn omdat de onderzoeker oordeelt over motieven en interpretaties van mensen. Een manier om dit te ondervangen, is door open te zijn over de selectie van zaken en de thema's die zijn gebruikt om data te analyseren. Bij de selectie van zaken moet bedacht worden dat bewust is gezocht naar ambigue gevallen 'waarbij meer dan enkel en alleen de seksuele integriteit van het slachtoffer centraal lijkt te staan' en waar politie en justitie mee worstelen gezien de complexiteit van de materie. Dat betekent dat moeilijke afwegingen worden gemaakt in het belang van lopend onderzoek. In veruit de meeste zedenzaken is bescherming van de jongere veel evidenter dan zijn ontplooiing en is de nadruk op het gedrag van de dader in plaats van het slachtoffer veel minder problematisch. Deze studie richt zich juist op de moeilijke zaken. Een kwalitatief onderzoek zoals dit biedt de mogelijkheid om via rijke data een dieper begrip te krijgen van de betekenis achter het stellen van grenzen door autoriteiten. De diepgravende gesprekken over dit onderwerp met sleutelpersonen in de strafrechtspleging maken dat er na verloop van tijd een coherent beeld ontstond van de strafrechtelijke reactie. De resultaten uit het onderzoek laten zien welke impliciete aannames en belangen er achter de strafrechtelijke reactie zitten. Door de autoriteiten onder **één** noemer te brengen, kunnen dus overeenkomsten worden blootgelegd. Een nadeel hiervan is dat de analyse geen rekening houdt met het feit dat de diverse betrokken actoren verschillende rollen vervullen. Denk bijvoorbeeld aan individuele advocaten die slachtoffers bijstaan, agenten die aangiftes opne-

men, officieren die beslissen over wel of niet vervolgen en ten slotte rechters die uitspraak doen. Door de abstractie 'autoriteiten' gaan de verschillen tussen de actoren wat verloren. Een voordeel is echter dat de strafrechtelijke reactie in samenhang bekeken kan worden. Ten slotte nog een laatste opmerking over de generaliseerbaarheid van de resultaten uit dit onderzoek. Hoewel intern valide zijn de uitkomsten van een onderzoek zoals dit moeilijk te generaliseren. Zoals eerder vermeld, betreft het empirische gedeelte data uit het Nederland van begin 21ste eeuw en derhalve zijn de conclusies tijds- en plaatsgebonden. Hoewel theoretisch wordt gesproken over de westerse samenleving is er empirisch geen comparatief onderzoek verricht tussen landen die deel uitmaken van dat Westen. De conclusies zijn daarmee beperkt in reikwijdte en gaan alleen op voor Nederland.

ARTIKELEN

In het eerste artikel⁷ wordt stilgestaan bij de maatschappelijke woede jegens de figuur van 'de pedofiel' en wat deze woede zegt over de betekenis van kinderen als asexueel. Seks met kinderen raakt een gevoelige snaar. Onder de noemer pedofiel kunnen deze personen rekenen op een enorme afkeer. Wat zal blijken, is dat de seksualisering van kinderen ook door niet-pedofielen plaatsvindt, en dat de pedofiel dient als zondebok. De aandacht voor de pedofiel is onder andere te verklaren door het ongeproblematiseerde gebruik van de term 'kind' en de onvermijdelijkheid van schade als gevolg van iets seksueels. Een onderscheid tussen kinderen en jongeren wordt in veel gevallen niet gemaakt. De laatste categorie kan niet a priori als asexueel worden beschouwd en er moet erkend worden dat jongeren seksueel kunnen zijn. In feite is de aandacht voor jongeren een eerste aanzet om na te denken over de figuur van de seksuele tiener. In dit eerste artikel ligt de focus echter met name op seks met kinderen door volwassenen.

In het tweede artikel⁸ wordt ingegaan op het wegvallen van onderscheid tussen kinderen en volwassenen vanwege jongeren als tussencategorie. Hoewel seks wordt geproblematiseerd als het minderjarigen betreft, vertonen jongeren regelmatig seksueel gedrag. Daarnaast vangt de adolescentie eerder aan en duren deze langer, waardoor een steeds groter cohort kinderen ontstaat dat niet volwassen is, maar al wel seksueel actief. Het gaat dan om adolescenten in het begin van hun tienerjaren tot midden twintig. Met het wegvallen van het onderscheid tussen asexuele kinderen en seksuele volwassenen kan de reactie van de autoriteiten worden geïnterpreteerd als een manier om grenzen weer zichtbaar te maken. Het artikel gaat in op het wegvallen van het fundamentele onderscheid tussen kinderen en volwas-

7 Gooren, J. (2011) Deciphering the ambiguous menace of sexuality for the innocence of childhood. *Critical Criminology*, 19 (1), 29-42.

8 Containing the sexual teenager in an era of sexual consumption. Enjoy responsibly. Artikel ingediend bij *Cultural Studies*.

senen via de figuur van 'de seksuele tiener'. Niet alleen wordt via het begrip 'leeftijdsadequaat' duidelijk *wie* seks mag hebben, maar tegelijkertijd wordt aangegeven *hoe* uiting moet worden gegeven aan seksueel contact. In tegenstelling tot het vorige artikel ligt de focus hier op seks tussen jongeren.

In het derde artikel⁹ wordt een brug geslagen tussen de theoretische artikelen en de empirische analyse van de strafrechtelijke reactie in Nederland. Het betreft een artikel waarin dieper wordt ingegaan op de vraag *hoe* jongeren volgens de autoriteiten uiting mogen geven aan seks. Er wordt opgemerkt dat er een spanningsveld is tussen enerzijds jongeren die op zoek zijn naar seksueel genot en anderzijds de strafrechtelijke autoriteiten die de leeftijdsgrenzen voor seks handhaven. Naast de strafrechtelijke normen staat ook de seksuele moraal van jongeren centraal. Door juridische casussen te bestuderen over seks onder jongeren wordt duidelijk dat het strafrecht een ingang biedt om een dubbele standaard af te dwingen, waarbij meisjes als slachtoffer en jongens als dader worden begrepen. Daarnaast wordt duidelijk dat de strafrechtelijke autoriteiten meer waarde hechten aan seks binnen een relatie dan seks buiten een relatie. De focus ligt hier op seks tussen jongeren.

In het voorlaatste artikel¹⁰ wordt stilgestaan bij de kwalificatie door politie en justitie van seksueel contact als ontucht. Anders dan in het vorige artikel richt dit artikel zich, daar waar het gaat om seks met jongeren, veel meer op de afweging van de strafrechtelijke autoriteiten. Verschillende daders en gedragingen komen aan bod, waarbij wordt bekeken welke rol de strafrechtelijke leeftijdsgrenzen hierbij spelen en hoe die grenzen zich verhouden tot de feitelijke seksuele gedraging. Het probleem met de onderzochte ontuchtartikelen is dat ze bedoeld zijn voor specifieke misbruiksituaties, maar veel breder kunnen worden toegepast. Hierbij bestaat het risico dat een juridisch begrip zoals ontucht ruimer wordt toegepast, omdat het meer en meer gedragingen en daders strafrechtelijk relevant kan maken. Denk aan de criminalisering van invloed (uitgeoefend door de oudere persoon in het contact) in plaats van dwang en van seksuele handelingen van jongeren (uitgeoefend door minder- en meerderjarigen) in plaats van enkel die van ouderen. Deze criminaliseringstendens is vooral aan de orde als het uitgangspunt van de bestraffing moraliteit lijkt te zijn, in plaats van schade. De focus ligt hier zowel op seks tussen jongeren onderling als op seks tussen jongeren en volwassenen.

In het laatste artikel¹¹ zijn de haken en ogen van moralisme in relatie tot de handhaving van zedenwetgeving verder uitgewerkt door de achterliggende belangen van een eventueel optreden door de strafrechtelijke auto-

9 Gooren, J. (2014) 'Pre-adults' having 'casual' sex with no strings attached? Teenage sexual activity and Dutch criminal law. *Sexuality & Culture*, 18, 257-278.

10 Gooren, J. (2011) De strafrechtelijke bescherming van jongeren tegen seksuele contactlegging. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 10 (2), 17-36.

11 Gooren, J. (2011) Ongelijkwaardige seks. Enkele reflecties op de strafrechtelijke handhaving van ontucht met jongeren. *Delikt en Delinkwent*, 41 (2), 132-152.

riteiten nader te beschouwen. In gevallen van ontucht met jongeren is het opmerkelijk dat de individuele verwijtbaarheid van de dader en het individuele aandeel van het slachtoffer door de strafrechtelijke autoriteiten betrekkelijk irrelevant gevonden worden. Door de uitbreiding van de strafbaarstelling van seks onder dwang met die van seks zonder dwang bestaat het risico dat de verwijtbaarheid van de verdachte te zeer ondergeschikt wordt gemaakt aan de subjectieve en mogelijkterwils niet-kenbaar gemaakte negatieve ervaring van het slachtoffer en/of de morele opvatting door autoriteiten. Dit is typerend voor een strafrechtelijk traject dat inzet op de berechting van hen die misdrijven tegen de openbare zeden hebben gepleegd. Hoe de betrokkenen het zelf hebben ervaren, wordt van ondergeschikt belang geacht. Het effect van het misdrijf op de openbare orde staat centraal. Wederom ligt de focus hier zowel op seks tussen jongeren onderling als op seks tussen jongeren en volwassenen.

In het afsluitende hoofdstuk¹² wordt gekeken naar wat al het voorgaande te betekenen heeft voor de sociale orde. Middels het 'aseksuele kind' en de 'seksuele relatie' als sociale constructies wordt duidelijk welke belangen op het spel staan. Middels de tweeledige kwalificatie 'verkeerde seks op de verkeerde leeftijd' pogen de autoriteiten orde te scheppen. Die orde komt tot stand in naam van jongeren via het aseksuele kind, en in naam van seks via de seksuele relatie. Aangaande het aseksuele kind en de seksuele relatie wordt de reactie op seks met minderjarigen geïnterpreteerd tegen de achtergrond van het gezin en het huwelijk als blauwdruk voor de samenleving. De eigenlijke plaats van jongeren is dan binnen het gezin en de eigenlijke plaats van seks is dan binnen het huwelijk. Wat blijkt is dat de genoemde constructies onder druk staan vanwege seks als consumptie, en de belevingswereld van jongeren zelf.

LITERATUURLIJST

- Boutellier, H. (2008) *Solidariteit en Slachtofferschap. De morele betekenis van criminaliteit in een post-moderne cultuur*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Brongersma, E. (1980) The meaning of "indecentcy" with respect to moral offences involving children. *British Journal of Criminology*, 20(1), 20-31.
- Furedi, F. (2013) *Moral Crusades in an Age of Mistrust: The Jimmy Savile Scandal*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gennep, A. van (2004) *The Rites of Passage*. London: Routledge.
- Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy; sexuality, love and eroticism in modern society*. Cambridge: Polity Press.
- Girard, R. (1977) *Violence and the Sacred*. Baltimore and London: John Hopkins University Press.
- Given, L.M. (2008) *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods VOLUMES 1 & 2*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
- Goodwin, J. & R. Horowitz (2002) Introduction: the methodological strengths and dilemmas of qualitative sociology. *Qualitative sociology*, 25(1), 33-47.

12 Gooren, J. (geaccepteerd voor publicatie) De seksuele tiener en de sociale orde. *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit*.

- Hayward, K.J. (2010) Opening the lens: cultural criminology and the image. In: K.J. Hayward, and M. Presdee (Eds.), *Framing Crime: Cultural Criminology and the Image* (1-16). London: Routledge.
- Hayward, K. (2012) Pantomime justice: A cultural criminological analysis of 'life stage dissolution'. *Crime, Media, Culture*, 8(2), 213-229.
- Hekma, G. (2013) Kinderen, seks en zelfbepaling. Praten over pedofilie. *Sociologie*, 9(3/4), 277-294.
- Jenkins, P. (1998) *Moral panic: Changing concepts of the child molester in modern America*. New Haven and London: Yale University Press.
- Jenks, C. (1996). *Childhood*. London: Routledge.
- Kimmel, M. (2010) *Guyland. The Perilous World Where Boys Become Men*. New York: Harper Collins.
- Kool, R.S.B. (1999) *De strafwaardigheid van seksueel misbruik*. Deventer: Gouda Quint.
- Larson, R., & Wilson, S. (2004) Adolescence across place and time: Globalization and the changing pathways to adulthood. In: R. Lerner and L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology*. New York: Wiley.
- Laura (2013) 'Seks is niet altijd leuk, en gebrek aan seks is niet altijd slecht'. *de Volkskrant*. November 29.
- Lieshout, T. van (2012) 'Het pedogebaar is het grootst als het gezichtloos blijft'. *NRC Handelsblad*, Maart 17.
- Melossi, D. (2008) *Controlling Crime, Controlling Society*. Cambridge: Polity Press.
- Noaks, L. & E. Wincup (2004) *Criminological research. Understanding Qualitative methods*. London: Sage Publications.
- Rossen, B. & Schuijjer, J. (1992) *Het seksuele gevaar voor kinderen: mythen en feiten*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Sanders, C.R. & Lyon, E. (1995) Repetitive Retribution: Media Images and the Cultural Construction of Criminal Justice. In: J. Ferrell and C.R. Sanders (Eds.), *Cultural Criminology* (25-44). Boston: Northeastern University Press.
- Stevens, L. (2008) Van tongzoen tot parenclub. Recente evoluties in het seksueel strafrecht. *Presentatie op het congress Strafrecht & Seksualiteit, 18 april 2008, Leuven*.
- Wijk, A. van (2008) Seksueel delinquent gedrag van jongeren. In: I. Weijers en C. Eliaerts (red.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 393-412.
- Wouters, C. (2009) Is het seksualiseringsproces van richting veranderd? *Tijdschrift voor Seksuologie*, 33, 65-75.

